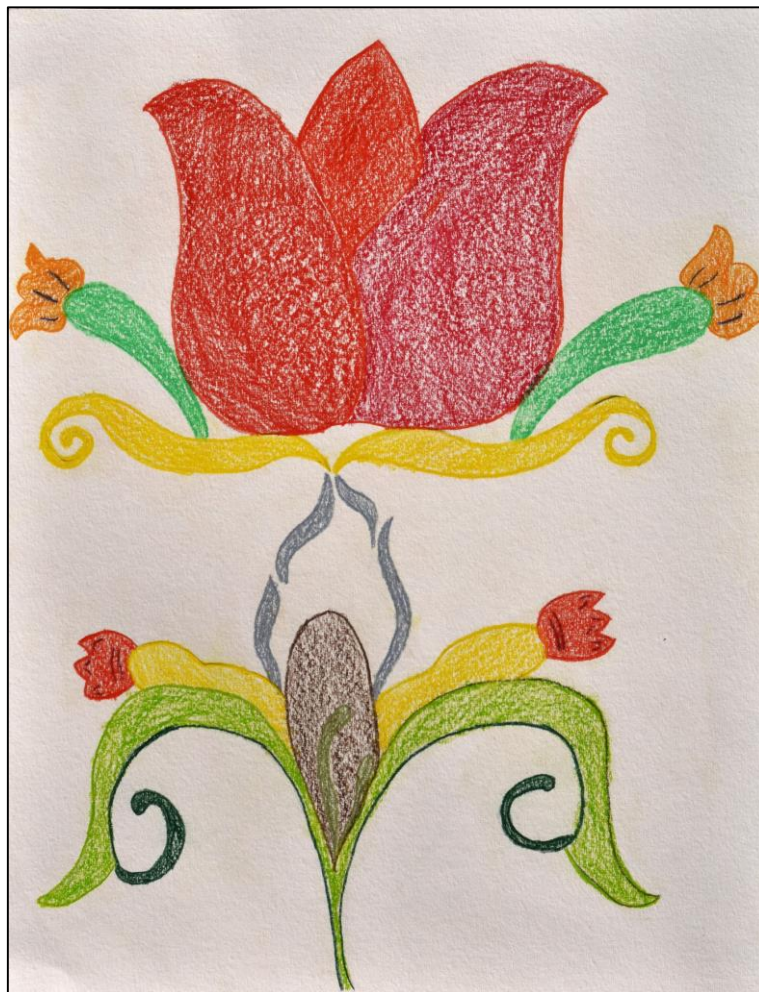

Platthy István
művészetterapeuta

A Nap arca

**A szerves műveltség képi anyanyelve
és a népművészettel nevelés**

Gyermekotthonban élő 15 éves lány rajza

A Nap arca

A szerves műveltség képi anyanyelve és a népművészettel nevelés

Nagyon fontos szempont a népi műveltséget a természet oldaláról megvizsgálni, megközelíteni. Valójában egy evidenciáról van szó. A régi falusi ember a természetben élt, élete és munkája tőle függött. A természetet nem statikus objektumként érzékelt, mint ahogy a mai városi ember hajlamos rá, hanem átélte annak teljes kozmikus meghatározottságú mozgásfolyamatait, változásrendjét, élete szervezőjévé vált. Ez az élmény művészetére is jelentősen hatott, más történelmi és kulturális hatások mellett. A városi ember elszakadt a természettől, legfeljebb egy-egy töredéket, pillanatot lát belőle, például, amikor éppen átsiet egy parkon, vagy időnként elmegy kirándulni. A természet ma is körülöttünk él, még akkor is, ha sokszor nem is veszünk róla tudomást. Egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy a mesterséges környezetben csak egy bizonyos pontig érzi jól magát az ember, a természet világától való elidegenedés előbb-utóbb lelki és testi betegségekhez vezet. Ezt a problémát nagyon szépen érzékelteti a magyar nyelv „természet” szava, amely egyszerre jelenti a külső bioszférát és az ember belső lelki világának sajátosságait. Ezért a népművészeti formák, motívumok és szimbólumok kiindulópontot jelentenek a természet folyamatainak átéléséhez, mely keretet adhat – gyerekeknek és felnőtteknek egyaránt – a lélek rendeződéséhez, a lelki egészség megtartásához, illetve az elszennvedett érzelmi traumák önkifejező módú szimbolikus feldolgozásához. A mai korban felszabadító hatású mintát adhatnak az alkalmatlanság érzettel küzdő, a túlzott virtualitásban felnövekvő generációk számára is, hiszen minden történelmi korban egyaránt működő ösképek rejlenek bennük.

A mai ember élete nagyon töredezett. Sokszor egymáshoz nem kapcsolódó, egymáshoz nem illő történésfolyamatokon át vezet életünk. Például amikor a televízióban egy jó filmet nézünk és hirtelen egy teljesen oda nem illő reklámot vágnak be, az szétzilálja a film sodrását. Az iskolai rendszerben is sokszor témájában egymástól idegen tanórák követik egymást, például irodalom óra után fizika, aztán történelem, stb. A régi paraszti kultúrában az emberek a búzaszem elvetéstől, a kalász learatásán át a kenyér elfogyasztásáig a teljes folyamatot átértékelték. A mai társadalomban a dolgozó a munkahelyek többségénél a gazdasági, ügyviteli munkafolyamatok csak egy kis részébe kapcsolódik bele, sem a teljes struktúrát, sem a teljes folyamatot nem látják át. Ez a töredezett állapot különösen felerősödik a manapság feltűnően gyakori személyiségzavarokban, gyermekeknél magatartászavarokban, pedig lelki egészségünk szempontjából fontos, hogy személyiségünk integráltan tudjon működni, életünket komplexen tudjuk szervezni, megélni.

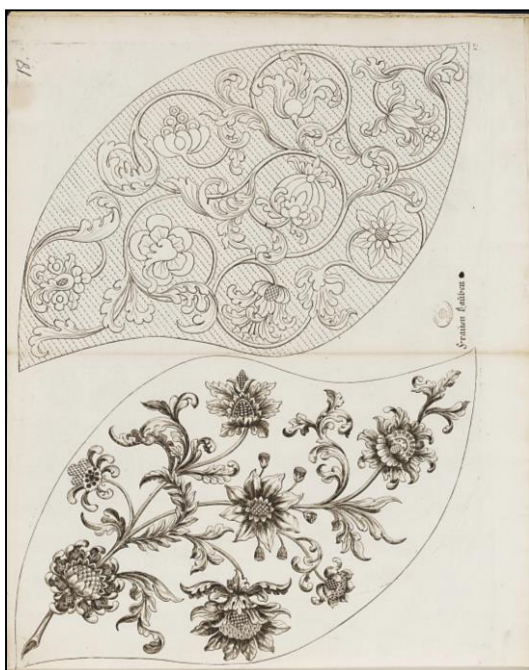
A magyar, kárpát-medencei és belső-ázsiai népművészeti formavilág vizuális nyelvi gondolkozásmódjára jellemző, hogy leképezi a természet szorosan egymásba kapcsolódó mozgásfolyamatait. Ez a költői megjelenített kifejezésmód alkalmas arra, hogy segítségével olyan folyamatokat éljünk át, amelyben összefüggnek, szervesen egymásra épülnek a dolgok, így segítve a személyiség működésének, illetve a személyiségfejlődésnek az integráltságát, egységbe olvadását. Ez a lényeges tulajdonságok megragadására épülő, belső absztrahációs modell segíthet különböző személyes traumáink, érzelmi elhanyagoltságunk önkifejező módú szimbolikus, metaforikus feldolgozásához.

Az ősművészetekben és a népművészetben a generációkról generációkra öröklődő motívumkincs mellett a képiségben az **eredendő kifejezésmód** is meghatározó (Platthy István 2018). Ez emberi közösség hatására előhívódó, velünk született adottságokon alapuló képesség, mely a bennünk élő ösképek, univerzális segítségével lehetőséget ad önmagunk és a világgal való viszonyunk személyes megfogalmazására. Ez a képesség a kisgyermek és óvodás korban bontakozik ki a szocializáció hatására. Régen felnőttkorban, a népművészetben, a törzsi művészetben és az ősi művészetekben élt tovább. Sajnos a modern tömegkultúra és a rossz közoktatási gyakorlat hatására iskolás korban a gyermeki ábrázolásból fokozatosan eltűnik ez a képesség, bekövetkezik a rajzi-törés jelensége. Szerencsére azonban ez az adottság nem irtódik ki az emberből, hanem csak visszahúzódik a lélek legmélyére, a tudattalan világába, leblokkolódik. A népművészet alkotó módú továbbgondolásával újból előhívható az eredendő kifejezésmód. Nem másolni kell a népművészeti

mintakincset, hanem üzenetét, bölcsességét meg kell érteni, és hívóképként tovább kell alkotni, ezzel egy kortárs népi-képzőművészetet hozva létre. Így bárki újból tudja használni belső látását, mely előhívja a lélek tudattalan belső tartalmait, az ősképek segítségével meg tudja fogalmazni önmaga belső világát.

„...minden emberben mélyen elrejtve megvan a biológiai képesség, hogy kifejlessze magában ezt a nyelvet. Mindenki kreatív. Természeténél fogva mindenki alkalmas arra, hogy befogadjon és asszimiláljon érzéki élményeket; hogy gondolkodjék és érezzen.Emberek, életük válságos pillanataiban át tudják törni a konvenciókat és gátlásokat, és a „normális” képességeiket messze fölülmúlva „csodákat” tudnak véghezvinni. Más oldalról a gyermekek és az ősi kultúrájú népek alkotásai szolgálnak erre nézve bizonyítékot; az ő spontaneitásuk általában valami belső biztonságból fakad, amelyet még nem rendítettek meg tökéletességre törekvő ember kétségei.Emocionális megfogalmazás és kifejezés nélkül az élet egyetlen nagy frusztrációvá válik.” (Moholy-Nagy László, 1946, 1996: 25-26)

Most pedig példákat mutatok be a magyar és a belső-ázsiai üzbég népművészeti formavilág sajátos képi anyanyelvi gondolkozásmódjára. Hogy ezt mélységeiben megérthessük, összehasonlításként nézzük meg először a már évszázadokkal ezelőtt elpolgárosodott nyugati paraszti vizuális nyelvi gondolkozásmódot, amely jó részt történelmi stílusok nyomán létre jött, nyomtatott mintakönyvekből indult ki (1. kép).

1. kép Nürnbergi mintakönyvből, 1725.

2. kép Bajor „Bauernmalerei” népi díszítőfestés

A nyugat- és dél-európai népi ornamentikára, látványból kiinduló stilizáció (1. 2. kép), továbbá a formák mechanikus ismételtetése, az elemek tetszőleges egymáshoz rendelése a jellemző és elsősorban a dekorativitásra törekszik. A növényi formát adott időpillanatban szemével „lefényképezi” az alkotó, amelyet azután a kor stílusának megfelelő módon tovább stilizál. Vagyis csak a pillanatnyi látványként megjelenő forma a fontos, abból csinál díszítő motívumot, amelyet térhatásban fogalmaz meg.

Ezzel szemben a magyar, kárpát-medencei, kelet-európai és a közép-ázsiai, belső-ázsiai ornamentikában a formák viszont szervesen kapcsolódnak egymáshoz, a természet és a benne élő ember testi-lelki folyamatait, átváltozásait jelenítve meg belső képzetként (3-7. kép). Ez az életfolyamatokat is kifejező, ciklikus rendszer, beszédes szimbolikus formákkal jelenik meg a népművészet, népi-iparművészet és a népi-képzőművészet vizuális nyelvi rendszerén keresztül. Ezáltal válik az adott kép élővé, amivel azonosulni lehet. A nyugati ember elkülönül a természettől, megváltoztatni akarja rövidtávú érdekeitől hajtva, a hagyományos gondolkozású keleti ember kapcsolódik hozzá, része kíván maradni, együttműködik vele.

3. kép

4. kép

3. kép. Üzbég kerámia tálka. összetett mintáján jól érzékelhető a már említett szerves egységrendszer. A közepén lévő centrális pontból (magból) kiindulva növekszik, fejlődik, bontakozik tovább a stilizált növényi ornamentika. Bár a stílus elvont, nem valóságshű, mégis egyértelműen látszik a különböző részek dinamikus összefonódása, az a fajta élő kapcsolatrendszer, amit a természetben is látunk, érzékelünk. A motívum nem egy adott időpillanatban megörökített növényi formából indul ki, hanem a természetben élő ember mindennapos természeti élménye sűrűsödött belső képzetté és lett költői alapja a motívumnak, vizuális metaforaként. Nem csak a növényi forma, hanem a növény élete is kifejeződik benne, egy sajátos-téridő rendszert hozva létre, mindezt síkszerűen jelenítve meg. Vagyis a növény teljessége fogalmazódik meg a népi mustra kompozíciójában. A 4. képen magyar példát láthatunk, a kalotaszegi nagyírásos párna mintáján alul, közepén jól látható a magból kibújó virág. Ugyanakkor a mag áttetsző belsejébe is beláthatunk, ahol egy kis virágkezdemény jelenik meg életcsíráként. Pap Gábor művelődéstörténész gondolata jut erről eszembe: „*Ez annyit jelent, hogy a legkisebb egysége is minden lényeges információt őriz az egészre vonatkozóan. Egy élő szervezet minden egyes sejtjében az egész szervezet működésére vonatkozó összes fontos információ jelen van. Ez az, amit a maga összességében genetikai kódnak nevezünk. Magyarán: ha ez a fajta műveltség lepusztul, s egyetlen sejtje marad csak meg, abból is újra lehet alkotni az egészet.*” (Pap 2015:25)

Meg kell jegyezem, hogy természetesen ezek és a következő az értelmezések nem történeti-néprajztudományi megközelítések, hanem művészeti, vizuális nyelvi értelmezés és pszichológiai, lélektani látásmód. A történeti-néprajztudomány mai képviselői többségükben csak a történelemtudományi személet oldaláról tudják megközelíteni a népművészetet, hiszen sem a pszichológia, sem a képzőművészet, a vizuális kultúra és az esztétika területén nem képzetek.

5. kép

6. kép

Ugyanerre látunk példát egy üzbég (5. kép) és egy déalföldi hímzésen is (6. kép). A motívumkompozíció jól mutatja, hogy a természetben a folyamatok nem törnek meg, hanem egymásból következnek. A magyszerű formákból bújnak ki a növényi alakzatok és azután teljesednek tovább akár különböző irányokba is, leképezve a vegetáció fejlődését, burjánzását minden felé.

Az emberi alaklátásra az jellemző, hogy a látott tárgyról, személyről vagy ábráról, rajzról az a benyomásunk, hogy sajátos egész. (Kardos, 1973:50) Bár az elénk kerülő tárgyak többnyire részletekben gazdagok, első ránézésre nem a részletek ragadnak meg bennünket, hanem az egész tárgy, forma összjellege. Vagyis az alakot nem úgy érzékeljük, hogy részleteiből rakosgatjuk össze egy egészé, hanem az egésztől van egy összbenyomásunk anélkül, hogy a részleteket tudatosan elemeznénk, rakosgatnánk magunkban. Vagyis nem a részekből építjük fel magunkban a látott világot, hanem az egészhez viszonyítva értelmezzük a részeket, és ennek mélyebb bölcséleti tanulsága is van. A gyermekeknél az alaklátás sajátos egész jellege a felnőttekhez képest még inkább jelen van. Ez a teljességélmény jelenik meg a belső látásban, képzeteket hozva létre, amely kivetülve tükröződik a magyar, kápát-medencei és belső-ázsiai népművészeti formaalkotásban.

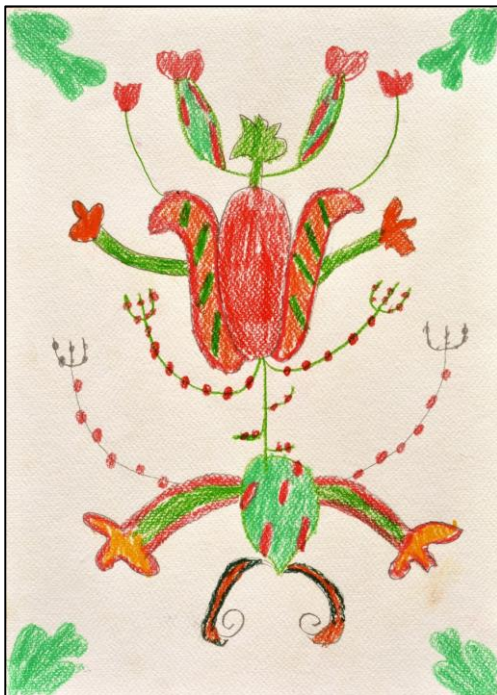
A népi-képzőművészet gyönyörű remeke, festett padmellvéd kazetta Baranyában a Kórósi Református Templomból (7. kép). A természetes szerves egység megjelenik, a földből lassan kinyíló virág elvont növekedési fázisait mutatja be. Az alsó zárt, bimbós részből kinyílt virágkehely lesz, amely tovább növekszik és a tulipán szirmain újabb virágkelyhek jelennek meg. Vagyis a belső-ázsiai és a magyar népművész alkotó nem csak a növényi forma látványát alakítja át, sűríti költői képíróformába, hanem beleírja a változó folyamatokat is, vagyis a kompozícióba beleépíti a változás, az idő dimenzióját is. Ez egyik fő jellegzetessége a vizuális nyelvi gondolkozásmódjának a képírás során. Megjegyzem, ezért tévedés motívumtárak összeállítása egyes néprajzosok részéről, mivel teljesen figyelmen kívül hagyják a motívumokat szervező kompozíciós rendet, mely sugallja azt a hamis felfogást, hogy az egyes elemeket, alakzatokat szertelenül, tetszőlegesen kombinálta volna az alkotó. Népművészetünkben lényeg nem az egyes elemekben van, hanem az egészé szerveződött formában, csak az egészben rejlő gondolat ad értelmet a részeknek, kijelölve helyüket az egészen belül.

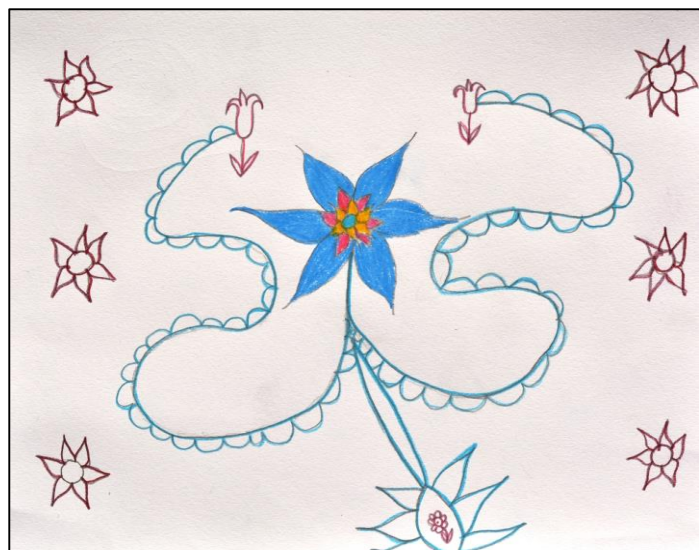
7. kép

8. kép

9. kép

10. kép

A gyerekek is nagyon jól megfogták és értelmezték a *beépített* változás folyamatát, az ebből fakadó kapcsolatrendszert az egyes elemek között, amit már a saját képi világukhoz igazítva jelenítettek meg. A 13 éves gyermekotthonban nevelkedő lány rajzán (8. kép) szépen követhető a növény fejlődési folyamata, fázisai; a kinyíló virágkelyhek szirmcsúcsain újabb virágok nőnek, energiáktól duzzadó szirmokban bontakoznak ki. A formák egymásutáni ismétlődése, a vizuális állóképi kifejezőmódban a folyamatszerűség, a mozgás képzetét idézi meg. A 9. 10. képeken is gyermekotthonos alkotók fogalmazták meg a magállapotból kibontakozó virág életét, melyet a bemutatott kórosi kazetta ihletett meg (7. kép.) A 9. képen ugyanakkor már egy egész emberalak is kibontakozik a virágformából, ez a rejtett antropomorf üzenet népművészetünkre is jellemző.

A 7. kép virágformájában szintén egy női alak sejlik fel. A 11. képen az erdélyi írásos hímzésen bajszos férfiarcok mellett várandós női alakok és szoknyás kislányok alakjai idéződnek meg. A 4. képen lévő mustra pedig megtermékenyülésre váró asszonyi alakot idéz meg, amely egy másik értelmezési lehetőség.

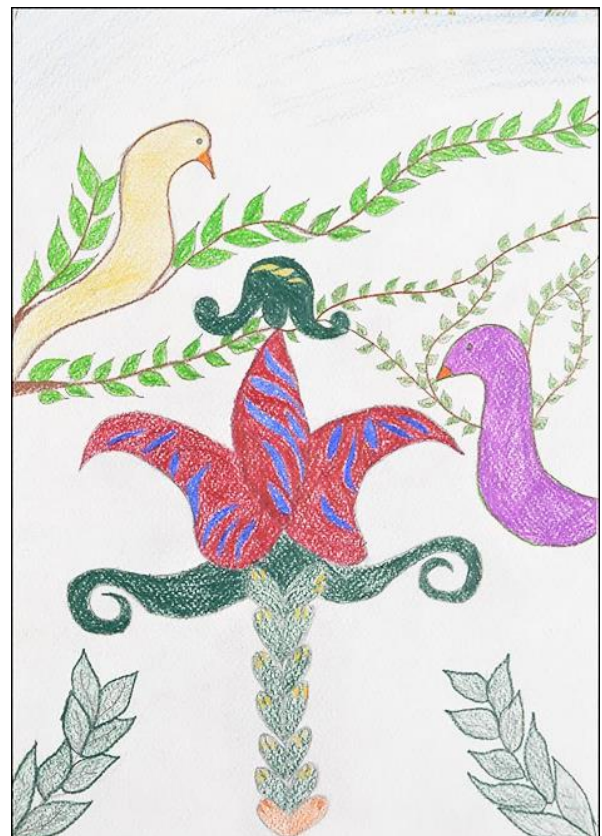
11. kép

12. kép

13. kép

14. kép

A Kórosi Református Templom mellvédjén egy óriási tulipánt és két oldalt madarokat látunk a 13. képen. A madarak állatalakjuk mellett növényi jegyeket is hordoznak. A madarak testen levélerezet látható, a fejükön lévő bóbíta is növényyszerű. Az állatok „elnövényesedése” rendkívül jellemző a magyar és közép-ázsiai népművészetben, illetve a honfoglalás kori női hajfonatkorongokon is számos példát láthatunk erre, 12. kép. Az állat egyfajta állapotszerűséget szimbolizál, jelenít meg. Illyés András erdélyi püspök először 1682 – 1683 között Nagyszombatban kiadott „A’ keresztényi élet’ tüköre, avagy a’ szentek’ élete” című könyvében

értelmes lelki állatoknak hívja, értelmezi az angyalokat. „Lelki állat”, vagyis lélek állapot, hiszen az angyalok csak lélekből állnak. Az „asszonyállat” kifejezés sem volt pejoratív a régi magyar nyelvben, hanem a nő életállapotát, asszonyságát fejezte ki. A nő, növény szavunkban ugyanakkor benne van a növekedés is, a változás, a történés, a tevékenység és cselekvés jelöléseként. Itt emberi minőségünk sajátos, ősi megnyilatkozási módja mutatkozik meg, kétféle aspektus: egyrészt állapotyszerűségünk, létezésünk átélése, másrészt folyamatszerűségünk, cselekvéseink, a velünk való történések megélése. (Pap Gábor 2012:135)

A mai ember a rohanó világban sokszor elfelejti létezésének átélését, szinte csak cselekvéseiben létezik. Ez a torzulás sajnos a lelki problémák egyik forrása. A mai pszichoterápiában a mindfulness (a jelen tudatos megélése) gyakorlata épp ezt igyekszik orvosolni az adott pillanatra való fókuszálás gyakorlásával, a lét megéléseivel. Kőrösi mellvédkazettánk az állapotyszerűség és a történés, a létélmény és a cselekvés harmóniájára, egységére tanít bennünket.

A 16 éves gyermekotthonban nevelkedő lány oly módon dolgozta fel e kazettát és ezt a gondolkört (14. kép), hogy a madarak nem egyszerre növények és állatok, hanem a madarak testéből zöldellő ágak nőnek ki, vagyis az állapotyszerűség és a folyamatszerűség, a lét és a növekedés itt már egy kicsit külön vált, megjelenik egyfajta hasítás, melyben már a korunkat jellemző elidegenedés tükröződik.

15. kép

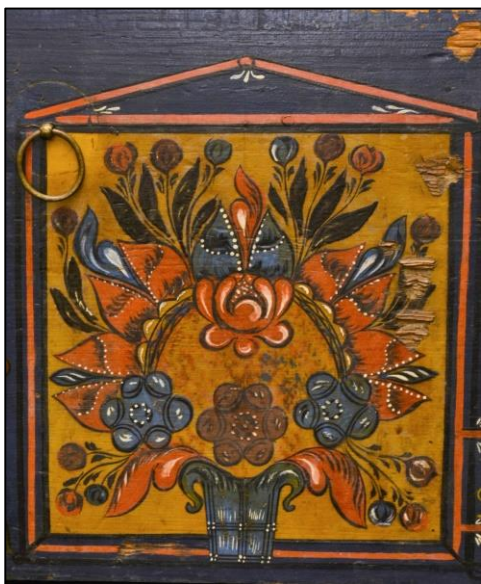

16. kép

Az Ormánságban található Kőrösi Református Templom mennyezetére a kor csillagászati ismeretei alapján a csillagos égbolt művészi metaforája került fel Gyarmati János asztalosmester keze nyomán. Minden kazetta egyedi népi-képzőművészeti alkotás, és nem csak a szabad szemmel látható, hanem csak a műszerekkel vizsgálható égi objektumok is kerültek fel szép számmal. Az állatöv egyben az időt is jelölő csillagképei megjelenítésében, az időszakra jellemző földi időjárás, természeti viszonyok is megfogalmazásra kerültek a kazettákon. Minden egyes hónapnak az időszakot kifejező aktuális képi jele jelenik meg a kazettákon, de az is megfogalmazódik, amikor egyik forma átalakul a másikba, ahogy ez a természeti folyamatokban is lenni szokott. Különösen izgalmas a folyamatszerűség szempontjából ezen átmeneti időszakok állapotainak megjelenítése, erre mutatjuk az alábbi példát (15. kép). Kazettánkon a Kos csillagkép jelét láthatjuk (Υ), amely szétnyíló két szárával a rügyfakadást, a feltámadást idézi meg. Ez a Halak csillagkép jeléből (♋) indul, mely a kirobbanás előkészületét, az életfolyamatok belső megindulását, a rügymozdítás motívumát szimbolizálja. Láthatjuk, hogy az egyik csillagkép jelének alakzata hogyan folyik át a másikba. Az alkotó ezzel zseniálisan utal arra, hogy felismerte a természeti folyamatok egymásból fakadó folyamatos történését, folyamatszerű rendjét. Az idő fázisokká való szakaszolása az ember mesterséges teremtménye. A természetben a folyamatok valójában nem törnek így meg, hanem egymásból következnek. Ezt dolgozta fel egy felnőtt tanítványom lendületes kompozíciójú, a természet átváltozását megjelenítő népi-képzőművészeti alkotásán (16. kép).

Példák a népművészet művészettel nevelés és művészetterápiás felhasználására

Az 1989 óta működő Csontváry Képzőművészeti Stúdió népi-képzőművészeti és művészetterápiás alkotóműhely Baranya megye gyermekvédelmi lakásotthonaiban és gyermekotthonaiban élő, hányatott sorsú, veszélyeztető családjukból kiemelt, traumatizált és érzelmileg elhanyagolt gyermekekkel, serdülőkkel, utógondozott fiatalokkal foglalkozik elsősorban, de felnőttekkel, családban élőkkel is. Művészetterápiás műhelyünkben többek között a természet változásrendjére épülő, önkifejező alkotó programot valósítunk meg hosszú évek óta, amely az eredendő gyermeki kifejezőmódra, a belső látásra, és az ebből táplálkozó népi műveltségre, ősi természet-mitológiára épít. A terápiás foglalkozásokon részt vevő gyerekek, fiatalok és felnőttek a kivetített népi motívumokat nem másolják, hanem azokat belülről átélve, értelmezve, tovább gondolva teremtik meg saját szimbolikus-metaforikus képi világukat, amely akár keretet is adhat saját elszenvedett traumáik, érzelmi elhanyagoltságuk önkifejező módú, szabad feldolgozásához, önvalójuk megtalálásához, éniük szerves megéléséhez. Ezekből a feladatokból mutatunk be példát a következőkben:

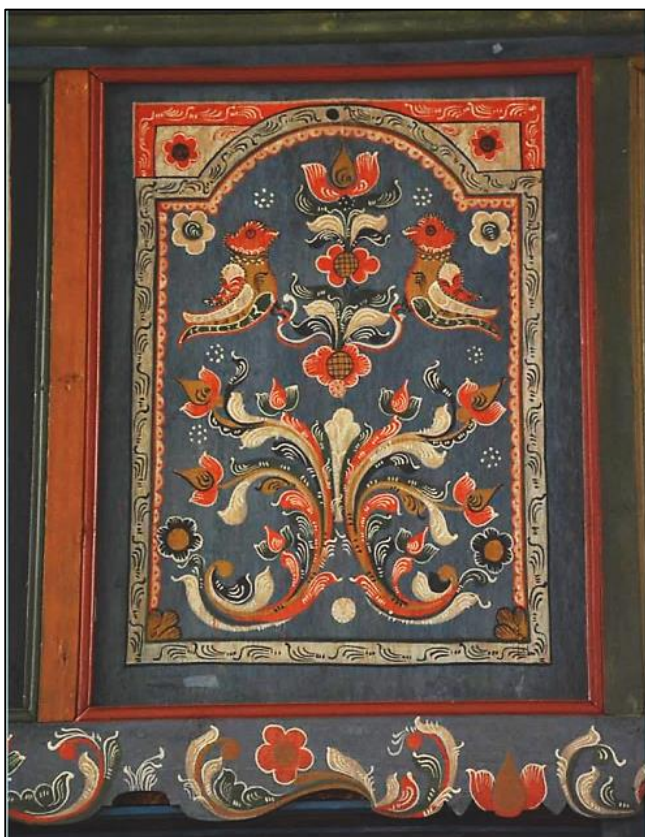
17. kép

18. kép

A 17. képen Baranya vármegyében található Váralján 1867-ben készült tulipános láda népi képművészettel készült különleges mintáját láthatjuk. Egy „virágcsaládot” jelenít meg, a mennyasszony új családját, akinek az esztküvőjére készült a láda. Az egyszerű vonalakkal jelzett házban egy kerek asztalt ülnek körben a családtagok, középen „virágkenyér”, étel. Fent középen ül a parancsoló tekintetű családfő, mellette felesége, nagyfia, kisebb lányai, mindez virágokból. Alul lent egy virágcserep, amely inkább ablakra emlékeztet, amelyen keresztül bepillantást nyerhetünk egy család életébe. Gyönyörű példája az antropomorf alakú, emberi tulajdonságokkal felruházott megjelenítésnek a népi-iparművészeti alkotáson. A mellette lévő rajzon gyermekotthonban élő 12 éves lány ezt az üzenetet dolgozza fel, alkotó módon továbbgondolva az eredeti mintát, hívóképet. Színesceruzával készült alkotásán a családfőnek már nincsen akkora jelentősége, mint az 157 évvel ezelőtti eredeti mintán hiszen jóval kisebb lett formája a kompozícióban belül. Az asztalon ugyanakkor sokkal hangsúlyozottabban jelenik meg az étel, virágnyelven kifejezve, utalva arra, hogy ez már egy másik kor, az egyes dolgoknak már eltérő a jelentősége, (18. kép). A gyermek ugyanakkor meg tudta nevezni rajzán, hogy melyik alakzat melyik családtagot jelöli. Látható, hogy a családját távolította, hiszen a csillagok közé helyezte, utalva arra, hogy kiemelték a családjából és csak időnként, hétfvégeken találkozhat velük.

A következő példán egy madár családot láthatunk, szintén a Kőrösi Református Templomból, annak mellvéd kazettáján (19. kép). Középen egy madárfészek, melynek két oldalán a madárszülők ülnek, középen a fiókáikat szimbolizáló virágos életfa bontakozik ki. Ezen a kazettán is szépen követhető az életfolyamatok áramlása.

19. kép

20. kép

A mellette lévő rajzot egy gyermekotthonban nevelkedett, 17 éves lány készítette (20. kép). Az alap kompozícióba már személyes történetét is elrejtette; barátnője magzatának elvetélését, mely őt is érzékenyen megérintette, megviselte. Rajzáról mesélt is, ez alapján elemzem. A madárpár szomorúan gubbaszt a kép két oldalán, a növényi forma az életerő áramlása helyett inkább hervadást, elmúlást sejtet. A középben megjelenő kék színű bibe lekonyuló, leváló leveleivel és hideg színeivel a még az anyaméhben lévő, de már elhalt magzat, ami lassan csordogál lefelé, szinte „kifolyik” a szimbolikus szülőcsatornán (ezt a folyamatot is szépen érzékeltetik a sötét színek, a spirális növényi kacsok befelé tekeredő, összehúzódó alakja). Ugyanakkor a méhburkot körül ölelő fényminőség erőteljes gesztusaival és sárga színével egyfajta vigasztalásként jelzi, hogy a meg nem született kis élet már egy másik létformához csatlakozott, alkotójának elmondása szerint a mennyországba távozott.

21. kép

22. kép

Az előzőekben bemutatott madárcsalád népi motívuma alkalmas egyben a vérszerinti család megjelenítésére is. Ez egy indirekt megközelítés. A vérszerinti család reprezentációja sok traumatikus élménnyel terhelt a lélek legmélyén a családjukból kiemelt gyerekek esetén. Ezért nem szeretik a gyermekvédelemben élő gyerekek, ha családrajzokat veszünk fel velük. Ugyanakkor, népművészeti kompozíciók feldolgozásán és az alkotófolyamaton keresztül, önkéntelenül is a saját családjukkal kapcsolatos vonásokat jelenítik meg. Ezt láthatjuk a tinédzser korú gyermekotthonban nevelkedett lány rajzán is (21. kép).

Az ugyanezen analógia mentén készült 9 éves intézeti kislány rajzán (22. kép) egy nagyon meghitt kapcsolatot látunk egy kisebb és egy nagyobb madárka alakján. Egyrészt nagyon hiányzik neki az édesanyja - állandóan szíveket rajzol távol levő anyukájának – másrészt erősen parentifikált gyermek. Érzelmileg zűrés, sokat hányódó, nélkülöző, bántalmazó családból jött. Nyolcan vannak testvérek és a nevelőszülőkhöz került kisebb testvéreit annak idején ő dajkálta otthon. Ez a dajkálási késztetés olyan erős benne, hogy most is rendszeresen gondjaiba veszi a gyermekotthonba került óvodás korú kisgyermeket. A parentifikált-identitás károsító következményei is gyakran megjelennek viselkedésében, egyrészt nagyon segítőkész, a másik pillanatban követelőző gyakran opponáló, szembeszegülő magatartással viszonyul a felnőttek felé, vagy megsértődik, vagyis magatartására erősen jellemző egyfajta hasítás, ambivalencia.

John Byng-Hall a parentifikáció kapcsán hasonló jelenségekről számol be, kártékonynak tartja, mert az nem felel meg az életkori sajátosságoknak és túlságosan megterheli a gyermeket. Hasított identitásról ír, mivelhogy a szelf működés nem koherens náluk: *„Az egyik az önfeláldozó, már- már kórosan empatikus, mindenki rendelkezésére álló angyali rész, a másik a sértődött, kizsákmányolt, dühös, túlterhelt rész.”*

23. kép

24. kép

A 11 éves fiú rajzán (23. kép) egy teljes madárcsaládot látunk, amelyek éppen most repülnek ki a fészekből, pedig még a tojások is ott vannak. Alig bújhattak ki a fiókák és máris repülnek kifelé a szüleikkel.

Sokan vannak testvérek, a kiemeléskor az egész család szétesett, elsősorban lakhatási problémák miatt. A gyerekek egy része különböző gyermekotthoni csoportokba, illetve nevelőszülőhöz került. Az elején a testvérek nagyon reménykedtek abban, hogy hazakerülhetnek rövid időn belül. A testvérek közül e rajz alkotójában érett meg először a felismerés, hogy ennek nincs nagy távlata, ők már egy gyermekotthonban fognak felnőni, ennek hangot is adott.

A családból való kiemelést – bármilyen ok miatt is – mindenképpen krízisként, adott esetben traumaként, élük meg a gyermekek, ezért terápiás értékű, hogy így áttételesen, szimbolikusan feldolgozhatta alkotásán.

A 15 éves lány rajzán (24. kép) a családban magukra maradt gyerekeket jeleníti meg a kép. A madárszülők fent egymással vannak elfoglalva, közöttük szív, lábuk alatt feszültséget sejtető vonalak. A fiókák magukra hagyottan gubbasztanak a fészekben. Sajnos ez egyben a családi modell is, amit feltehetően tovább fog majd vinni az alkotó, erre utal, hogy a madárlábakba beleírta saját és aktuális kedvese beceneveit. De mindez arra is utalhat, hogy családalapításra még éretlen az alkotó.

A gyermekvédelemben ezzel a családi élethelyzettel nagyon gyakran találkozunk. Sokszor az anyának már új párja van és az előző kapcsolatból, kapcsolatokból származó gyerekek inkább nyűgöt jelentenek neki, érzelmileg leválik róluk, elhanyagolja őket, ők így előbb utóbb gyermekotthonban köthetnek ki. A „nem kellek már a szüleimnek” életérzés, sokszor alakít ki alkalmatlanság érzést, meg nem értettséget, amely eredményezheti az iskolai kudarcokat, gyakran magatartászavarokat. Többnyire értéktelennek tartják önmagukat.

Amúgy is életük gyakori velejárója a hányatottság, a szeretethiány, az érzelmi sivárság, az alacsony kulturális szint, agresszív légkör. Minden napjuk velejárója a kudarcélmények sorozata, a kisebbségi érzés. Az iskola verseny- és teljesítmény-centrikus légkörében állandó tanulmányi nehézségekkel küszködnek, mivel a traumák okozta lelki terhek miatt kisebb a teljesítőképességük a normál családban élő kortársaikhoz képest. Emiatt felnőve gyakorta hátrányban indulnak a munkaerőpiacon, mivel alacsony szakképzettségi szintet érnek el. Traumáik, érzelmi elhanyagoltságuk miatt sajnos önbecsülésük, önértékelésük rendkívül alacsony szintű, amely passzívvá teszik őket, „nekik úgysem sikerül semmi, kár belefogni bármibe is” életérzés.

uralkodik el rajtuk. Ugyanakkor a művészetterápiás alkotómunka során megélhetik, hogy ők is képesek értékes dolgokat létrehozni, az alkotás öröme, az önkifejezés lehetősége, mely artikulált formába önti belső szorongásaikat, konfliktusaikat, valódi sikerélményt biztosíthat, ezért terápiás értékű és önerősítő hatású.

25. kép

26. kép

A „Madarak éneke” mennyezetkazettán a tavaszi megújulást, a „rügymozdító márciust” fejezte ki a népművész alkotó (25. kép). Középen egy, a beinduló növényi nedvkeringés hatására óriásira duzzadt rügyet láthatunk. Ez egyben az udvarlás, fészekrakás, és az ehhez kapcsolódó területfoglalás időszaka is a madárpároknál. Egyedi énekhangjukkal jelölik ki territóriumukat, melyet képen a madaraktól kinövő virágok is kifejeznek.

Ezen a rajzon a „Madarak éneke” című mennyezetkazetta feldolgozását láthatjuk (26. kép) a 10 éves családban élő iskolás lány rajzán. Ő kevésbé tért el a kiinduló pontot jelentő népművészeti kompozíciótól, mégis belevitte egyéniségét, a gyermekrajzok báját, önálló alkotást teremtett.

Az eredeti, régi népi műveltségben is hasonlóan készültek a népművészeti alkotások. Volt ugyan egy identitást képző, közösségi mintakincs, amiből mindenki kiindulhatott, de azt számtalan variációban készítették el, gyakran új mintákat találtak ki. Például a ruházaton megjelenő hímzések sokszor kifejezték viselőjének egyéniségét, életállapotát, helyzetét a közösségen belül. A tárgyi népművészet egyszerre kollektív, egyszerre egyéni jellegű művészet (Platthy György 1978, Andrásfalvy Bertalan 2004.). Az ősi gyökerű közösségi tudás nyújtotta népi mintakincs magas esztétikai színvonalú, lélekre ható, ugyanakkor egyszerű, könnyen megformálható, bárki számára megrajzolható, könnyen tovább asszociálható. Én nem tartom helyesnek azt a ma újra divatos rajzpedagógiai eljárást, hogy gyerekekkel a professzionális művészet kimagasló teljesítményű alkotásait másoltatják, vagy parafrázisát készíttetik el velük. A színezőkönyvekkel sem értek egyet. Szerintem mindez csak a kreatív képességeket csökkenti, elfojtja.

Fontos, hogy a mai generációkhoz is közelebb kerüljön a természet és a régi korok kultúrájának mintái lehetőséget adnak a természet örökös megújuló folyamatainak feldolgozására a művészet eszközeivel. Az egyik ilyen lehetőség a természet változásrendjének antropomorf-szimbolikus-metaforikus megjelenítése. Ezen a területen igazán magas rendű szellemi értékeket hozott létre a magyar népművészet, népi-iparművészet és a népi-képzőművészet, melynek archaikus rétegei még a mai napig is őrzik az ősi művészet emlékeit.

2024.

Ajánlott és felhasznált irodalom:

- Andrásfalvy Bertalan: Hagyomány és jövő. Antológia Kiadó Lakitelek, 2004. Hivatkozás: 111. oldal
- Antalfai Márta: Alkotás és kibontakozás, A Katarzisz Komplex Művészetterápia elmélete és gyakorlata. Lélekben Otthon Közhasznú Alapítvány, Bp. 2016. Hivatkozás: 146; 163. oldal.
- C. G. Jung: Bevezetés a tudattalan pszichológiába. Európa Könyvkiadó Bp. 1990.
- Gyimóthy Gábor: Rajz és lélek / Alkotás és terápia, Bepillantás a művészetterápia világába Animula, Budapest 2017.
- James Garbarino - Anne c. Garbarino: A köbölcső, mint olyan, avagy a gyermekek érzelmi bántalmazása. In: Gyermekbántalmazás I. Tanulmánygyűjtemény, Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző Főiskola, Kalendart Kiadó Esztergom 1997.
- John Byng-Hall: A parentifikáció jelentősége és hatása a családterápiára. Magyar Családterápiás Egyesület honlapján található: www.csaladterapia.hu/content/john-byng-hall-parentifikacio-jelentosege-es-hatasa-csaladterapiara (Eredeti mű: John Byng-Hall: The Significance of Children Fulfilling Parental Roles: Implications for Family Therapy. Journal of Family Therapy, 2008/5. Fordította: Barát Katalin)
- Hoppál Mihály: Tulipán és szív - Szerelmi jelképek a magyar népművészetben. Csokonai Kiadóvállalat, Debrecen, 1990.
- Kardos Lajos: Általános pszichológia. Tankönyvkiadó Bp. 1973. Hivatkozás: 50-55. oldal
- Lükő Gábor: A magyar lélek formái. Táton Kiadó Bt. Budapest 2001
- Makoldi Sándor: Szuszékokra rótt üzenet Háttárs Kft. 2021.
- Molnár V. József (1990. 2003): A nap arca, A gyermekrajzok üzenete Örökség Könyvműhely, 2003.
- Molnár V. József (1998): Ég és föld ölelésében, Tanulmányok a gyermekvilágról. Örökség Könyvműhely
- Molnár V. József: Világ- virág, A természetes műveltség alapjelei és azok rendszere. Örökség Könyvműhely Budapest 2004
- Moholy-Nagy László (1946, 1996.): Látás mozgásban. Kiadta a Paul Theobald Company Chicago, magyar nyelvű kiadás: Múcsarnok-Intermédia, Budapest 1996.
- Pap Gábor: Az Ég mennyezeti, Festett kazettás mennyezeteinkről Uropath Kiadó, Debrecen, 2012
- Pap Gábor: Jó pásztorok hagyatéka – Magyar népművészet. Uropath Kiadó, Debrecen 2011
- Pap Gábor: Az igazat mondd! Művelődéstörténeti írások. Két Hollós könyvkiadó, 2015, Hivatkozás: 25. oldal.
- Péley Bernadette: Rítus és történet. Új Mandátum, Budapest 2002.
- Peter Fonagy, Anthony W. Bateman: A mentalizáció alapú terápia kézikönyve, Oriold és Társai Kiadó, Budapest 2020.
- Platthy György - Rónai Béla: Népművészet. Tankönyvkiadó, Budapest 1978 Hivatkozás: 11-12. oldal
- Platthy István: Az eredendő kifejezőmód, A korai gyermekrajz- fejlődési folyamat összehasonlító elemzése az érzetek kialakulásával, és az ősi képzetekkel. In. Fejlesztő Pedagógia szakfolyóirat, 167-182. 29. évfolyam, 2018. 4-6.
- Platthy István, Poór Anna: „Virágba borult csillagok” Népi motívumkincsünk üzenetének felhasználása a művészetterápiában és a vizuális nevelésben. In. Fejlesztő Pedagógia szakfolyóirat 30. évfolyam, 2019/4-6. szám. www.csontvarystudio.hu/web/tan/tanulmanyok.html
- Platthy István: „Csillagbölcső”. A születés témájának művészetterápiás feldolgozása népi motívumok segítségével műhelytanulmány In. Pszichoterápia szakfolyóirat 29/4, 2020. szám.
- Platthy István: „A természet változásrendjére, a népművészet formakincsére épülő művészetterápiás és művészeti nevelési módszer” Kiadta: Csontváry Képzőművészeti Stúdió Egyesület 2021. Készült nyomtatott (ISBN 978-615-01-3732-2) és elektronikus változatban is (ISBN 978-615-01-3733-9).
- Sáfrány Zsuzsanna: Régi szücsrajzok Néprajzi Múzeum Bp. 1996.
- Tarján Gábor: Ősi formák és jelképek. Napkút Kiadó Budapest 2016.
- Tihanyiné Vályi Zsuzsanna: Amiről a gyermekrajzok beszélnek. Szegedi Egyetemi Kiadó, JATE Press, Szeged, 2013.
- Tombor Ilona Magyarországi festett famennyezetek és rokonemlékek, Akadémiai Kiadó Budapest 1968.
- Vass Zoltán: A rajzvizsgálat pszichodiagnosztikai alapjai, Projekció, kifejezés, mintázatok. Flaccus Kiadó Budapest, 2006. 2013.
- Verebélyi Kincső: Nép – Ipar – Művészet Debreceni Egyetemi Kiadó, Studia Folkloristica et Ethnographica 73.sorozat 2019.
- Zentai Tünde: Kórós. Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, Pécs 2008.
- Zentai Tünde: A Dél-Dunántúl hímes templomai. Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, Pécs 2014. Hivatkozás: 317-12. oldal